

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Особиста недоторканність кримінальному процесі включає в себе фізичну недоторканність, психічну недоторканність, моральну недоторканність.

Фізична недоторканність означає, що ніхто не може бути позбавлений волі, заарештований, затриманий по підозрінню у вчиненні злочину, підданий особистому обшуку або примусовому приводу інакше як на підставі і в порядку, передбаченому законом. Недоторканність особи передбачена міжнародними стандартами з прав людини (ст. 9 Міжнародного Пакту про громадянські й політичні права, ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод).

Гарантії фізичної недоторканності людини передбачені й внутрішнім законодавством, зокрема, Конституцією України, Цивільним кодексом України, КПК України. Слід зазначити, що норми КПК України не узгоджені із нормою ст. 29 Конституції України, ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо підстав затримання. Відповідно до ст. 29 Конституції України, особа може бути затримана у разі нагальної необхідності запобігти злочину чи його перепинити. Як правильно вказується у літературі, це положення є не зовсім вдалим. А як же бути у разі необхідності затримання особи, яка вже вчинила закінчений злочин і намагається втекти? Норми КПК не передбачають такої підстави затримання, як наявність нагальної необхідності запобігти злочину. В той же час у Конституції України передбачена лише одна підстава затримання, закріплена у ст. 207 КПК, а саме якщо особу застали при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення, тобто коли затримання є засобом перепинення кримінального правопорушення і буде відповідати ст. 29 Конституції України. Таким чином, треба сказати, що норми КПК України частково відповідають ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та ст. 29 Конституції України.

Слід зазначити, що взяття під варту, затримання, домашній арешт, особистий обшук, привід, особисте зобов'язання не вичерпують тих заходів, які обмежують фізичну недоторканність особи. До них відносяться також поміщення у приймальник-розподільник для дітей, примусове поміщення особи до лікувального закладу про проведення стаціонарної медичної чи психіатричної експертизи, освідчування, відібрання зразків для порівняльного дослідження.

Психічна недоторканність забезпечується, зокрема, нормою ч. 3 ст. 28 КУ та ст. 11 КПК. Положення цього принципу знаходять своє відображення у багатьох нормах КПК, так, наприклад, ч. 2. ст. 87, ст.ст. 224, 226, 241 КПК та інші.

Безумовно, погроза є проявом психічного насильства щодо особи. Погроза може застосовуватися як прямо, так і безпосередньо, шляхом пропонування певних «угод», «домовленостей» підозрюваному, обвинуваченому, свідку, потерпілому, із зазначенням негативних наслідків відмови від запропонованих дій. Але, недолік цієї норми у тому, що незрозуміло, які саме незаконні заходи не можна застосовувати для отримання показань, у тому числі й ті, що порушують психічну недоторканність особи.

Дотримання моральної недоторканності полягає у недоторканності честі та гідності особи. Поняття «гідність», як правило, зв'язується з уявленням про гордість і власного «я» людини, тобто достоїнство особистості, виражається у власній самооцінці людини. Честь зв'язується з конкретним суспільним становищем людини і визнаними за ним моральними заслугами. Тому гідність кожної людини й громадянина рівнозначна, а честь — ні. Синонімами слова «честь» є репутація, добре ім'я, престиж, авторитет.

Морально — нравствені категорії «честь», «гідність» людини виступають як об'єкти правового захисту, правового забезпечення як на міжнародно-правовому рівні, так і на рівні національного законодавства. До норм, спрямованих на охорону гідності особистості варто віднести право на гуманний обіг і повагу гідності людини і його прав (ст. 5, 12, п. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини; ст. ст. 2, 7, 10 Міжнародні пакти про цивільні й політичні права; Декларація про захист всіх осіб від катувань і інше жорстоке, нелюдське або принижуюче гідність видів поводження й покарання; Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими; Кодекс поводження посадових осіб по підтримці правопорядку; ст. 4 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання властю).

На нашу думку, вищезазначене положення щодо поваги честі й гідності особи її прав та законних інтересів є елементом принципу забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, і тому ці принципи повинні бути об'єднані в один.

Принцип забезпечення права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні можна визначити як правове положення, яке виражає вимогу застосування заходів забезпечення кримінального провадження та провадження слідчих (розшукових) дій, які містять елементи примусу, не інакше як на підставі і в порядку, передбаченому законом, з метою недопущення незаконного обмеження або порушення фізичної, психічної або моральної недоторканності фізичної особи.